

Ksenija Rukavina Kovačević

GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U ŠKOLI – POTREBA ILI UVJET?

Ksenija Rukavina Kovačević, prof.

Katehetski ured Riječke nadbiskupije

UDK: 373.2/3[316.75GENDER+342.7+37.02]:
354.32(053.5/.6)[(061.1EU):(497.5)]”2012/2014”(049.3)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 30.04.2013.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske uvelo je u školskoj godini 2012./2013. u hrvatski obrazovni sustav dva eksperimentalna programa: jedan koji je prisutan u svim osnovnim i srednjim školama na području RH – zdravstveni odgoj, i drugi koji je prisutan u nekoliko odabranih osnovnih i srednjih škola – građanski odgoj i obrazovanje. Budući da su oba kurikulumata u naredne dvije godine u eksperimentalnoj provedbi, autorica članka analizira kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja s aspekta njegovih strukturnih dimenzija, osvrćući se na antropološki temelj modula o ravnopravnosti spolova te modula o razvoju identiteta i interkulturalnosti.

S obzirom da je građanski odgoj i obrazovanje, kako ga shvaća suvremena teorija odgoja, predmet različitih kontroverzi, prije svega u raspravama unutar političke teorije, sociologije obrazovanja i filozofije odgoja, autorica članka postavlja određena pedagoška i antropološka pitanja na koja pokušava naći odgovor u kontekstu definiranih ishoda kurikuluma. Kako niti jedan predmetni kurikulum nije vrijednosno neutralan, pa tako niti kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, autorica u ovom članku argumentirano progovara o prikrivenim ideologijama na kojima se temelji ovaj kurikulum.

Ključne riječi: ljudska prava, demokratsko građanstvo, građanska kompetencija, ishod, identitet, međukulturalnost, gender ideologija.

* * *

Uvod

Današnje je društvo u neprekidnom traženju odgovora na nove potrebe s kojima se susreće zbog procesa rušenja totalitarističkih

društava, globalizacije, masovnih migracija, porasta pluralnih društava, krize okoliša, međunacionalnih i međuetičkih netrpeljivosti, porasta nasilja, opadanja povjerenja građana u demokratske institucije, nezainteresiranosti mladih za političke procese, itd. U zadnjih se nekoliko desetljeća razvija niz odgojno-obrazovnih programa koji u većoj ili manjoj mjeri promiču ideje ljudskih prava i sloboda te ideju demokratskog građanstva. Iako se ta tematika obrađuje u raznim školskim predmetima, među kojima je i vjeronauk, hrvatska obrazovna politika pokušala je dati svoj doprinos razvoju demokratskog građanstva i demokratske političke kulture uvođenjem i posebnog kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja u školi, koji je trenutno u eksperimentalnoj provedbi.

Prema riječima glavne koordinatorice Odbora za izradu kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja i članice Nacionalnog odbora Vlade RH za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo prof. dr. sc. Vedrane Spajić-Vrkaš, glavni cilj ovoga kurikulumu je priprema informativnog, aktivnog i odgovornog građanina koji, sudjelovanjem u procesu odlučivanja, pridonosi razvoju demokracije i građanskog društva. Osim razumijevanja temeljnih pojmova i načela ustroja demokratske vlasti, odnosa građanina i institucija vlasti, nužnosti zaštite građanskih i političkih prava i sloboda, vladavine prava, građanski odgoj i obrazovanje ističe potrebu razvoja participativnih vještina, vođenja timskog rada, dijaloga, privrženost temeljnim vrednotama demokracije te jačanju individualne i kolektivne odgovornosti za stabilnost građanskog društva.¹

1. Izrada Nacrta kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja u školi (GOO)

1.1. Društvene i građanske kompetencije – temeljne kompetencije europskog obrazovnog sustava

Poticanje građana, naročito mladih ljudi, da se aktivno uključe u društveni i politički život politički je prioritet kojemu onedavno

1 Više vidi u: Vedrana SPAJIĆ-VRKAŠ - Ivanka STRIČEVIĆ - Dubravka MALEŠ - Milan MIJATOVIĆ, *Poučavati prava i slobode*, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Zagreb, 2004.

raste važnost na europskoj i nacionalnoj razini. Tako su društvene i građanske kompetencije ubrojene među osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje na način na koji su ih utvrdili Vijeće Europe i Europski parlament 2006. godine.² Promicanje aktivnog građanstva postalo je jednim od glavnih ciljeva europskih odgojno-obrazovnih sustava, kako stoji i u Strateškom okviru za europsku suradnju u području odgoja i obrazovanja i stručnog usavršavanja (ET 2020). S obzirom da se odgoj i obrazovanje vidi glavnim sredstvom u promicanju aktivnog građanstva, međunarodna Mreža Eurydice³ u svojim periodičnim izvješćima iznosi podatke kako su se i u kojoj mjeri razvijale nacionalne politike i mjere vezane uz provedbu građanskog odgoja i obrazovanja u europskim zemljama.

Vlada RH donijela je 1999. godine prvi Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava koji je Odlukom od 14. listopada 1999. godine (Klasa: 004-01/99-01/05, ur. broj: 5030108-99-18) postupno uveden u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Taj je program omogućio razvoj brojnih primjera dobre prakse povezivanja škole i društvene zajednice na istraživanju i rješavanju stvarnih društvenih problema po metodama aktivnog uključivanja učenika.

1.2. Nacionalni i međunarodni pravni okvir u izradi Nacrta kurikuluma

U skladu s Nacionalnim programom za promicanje i zaštitu ljudskih prava u RH, Nacionalnim okvirnim kurikulumom, Nacionalnom strategijom za razvoj civilnog društva, Nacionalnim programom za suzbijanje korupcije, Nacionalnim programom zaštite potrošača, Nacionalnim planom za borbu protiv diskriminacije, Nacionalnom politikom za promicanje ravnopravnosti spolova i drugim

2 Komuniciranje na materinjem jeziku, komuniciranje na stranom jeziku, matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije, digitalna kompetencija, učiti kako se uči, međuljudska, međukulturna i građanska kompetencija, poduzetništvo, kulturno izražavanje.

Više vidi u: www.ec.europa.eu/communication_white_paper/doc/white_paper_en.pdf.

3 Mreža Eurydice pruža informacije o europskim obrazovnim sustavima i politikama i analizira ih. Od 2011. godine sastoji se od 37 nacionalnih jedinica sa sjedištem u sve 33 države koje sudjeluju u Programu cjeloživotnog učenja EU (države članice EU, države članice Europskog područja slobodne trgovine – EFTA, Hrvatska i Turska). Mrežom koordinira i upravlja europska Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizualnu politiku i kulturu (EACEA) sa sjedištem u Bruxellesu. Više u: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php.

nacionalnim programima i strategijama te mjerodavnim europskim preporukama i standardima, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (MZOS) započelo je 2010. godine s izradom Nacrta kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u školi s ciljem da se omogućí „sustavan odgoj i obrazovanje svih učenika u ovome području, svim učenicima osigura pravo i mogućnost da budu opremljeni neophodnim životnim kompetencijama u svim područjima društvenog života i u tom pogledu budu ravnopravni s drugim učenicima europskih zemalja s kojima će trebati surađivati i natjecati se na zajedničkom europskom tržištu.“⁴

Pred kraj 2010. godine započeo je s radom i Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u čijem su radu sudjelovali, uz vladine predstavnike, i predstavnici civilnih organizacija koji su svojim zaključcima i suradnjom poduprli izradu novog kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja. Tom je prilikom Agencija za odgoj i obrazovanje organizirala stručne skupove na temu sadržajnih elemenata kurikuluma GOO-a, ali i javno pozvala sve zainteresirane na iznošenje prijedloga i sugestija vezanih uz prijedlog Kurikuluma. Sudionici skupova imali su prilike dobiti prigodne materijale za rad u školi, a tiskana je, u organizaciji Agencije, i Bijela knjiga Vijeća Europe „Živjeti zajedno jednaki u dostojanstvu” kojom se promiče međukulturalni dijalog (razmjena mišljenja između pojedinaca, većinskog i manjinskih naroda, grupa različitog etničkog, kulturnog, vjerskog, jezičnog podrijetla i naslijeđa uz razumijevanje i uvažavanje različitosti).⁵ Na hrvatskom jeziku tiskana je i Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava (CoE Charter on EDC/HRE) koja je nastala u suradnji 47 državnih organizacija u sklopu Preporuke CM/Rec (2010.). Povelja ima narav preporučenog dokumenta za ispravno razumijevanje i provođenje obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska

4 AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE RH, *Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo - 2012.*, Zagreb, 11-12.

5 Vidi više u: AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“*, Zagreb, 2011., (izvornik: COUNCIL OF EUROPE, *White Paper on Intercultural Dialogue „Living Together As Equals in Dignity,”* 2008.). Europska unija je 2008. godinu označila kao Europsku godinu međukulturalnog dijaloga. Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu i eksperimentalna Razmjena o vjerskoj dimenziji međukulturalnog dijaloga iz 2008. godine čine dva važna doprinosa Vijeća Europe Europskoj godini međukulturalnog dijaloga.

prava kojemu je primaran zadatak promicanje socijalne kohezije i interkulturalnog dijaloga te vrednovanje različitosti i ravnopravnosti, uključujući i ravnopravnost spolova. Ujedno, Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo na svojoj je sjednici od 25. veljače 2011. podržao odluku Rektorskog zbora da se građanski odgoj i obrazovanje uključi i u preddiplomsko ili diplomsko obrazovanje budućih nastavnika na svim nastavničkim fakultetima u Republici Hrvatskoj.

Valja naglasiti da u Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK) iz 2010. godine, koji je rađen s osloncem na Europski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, odgoj i obrazovanje se stavlja u funkciju razvoja učeničkih kompetencija s ciljem osposobljavanja učenika za kompetentno djelovanje u različitim područjima života.⁶ Stoga osnovno polazište NOK-a nije „disciplinarno određen nastavni program koji se predaje učenicima nego osobine učenika koje će im omogućiti da se uspješno nose sa složenim izazovima života u Hrvatskoj i izvan nje.“⁷ S obzirom da se upravo građanske kompetencije danas ubrajaju u najvažnije ishode učenja, na tom je tragu NOK predvidio da se ove kompetencije razvijaju kako u sklopu društveno-humanističkog područja odgoja i obrazovanja tako i u sklopu građanskog odgoja i obrazovanja kao međupredmetne teme.

1.3. Očekivanja od novog kurikulumu

Tijekom 2011. godine bio je dovršen Nacrt kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja koji je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH uputilo predstavnicima vladinih ustanova i ra-

6 Termini 'kompetencija' i 'ključna kompetencija' pretpostavljeni su terminu 'osnovne vještine' koji se smatra previše ograničavajućim budući da se općenito upotrebljavao da bi označio osnovnu pismenost i računanje, dakle ono što se različito nazivalo vještinama 'preživljavanja' ili 'životnim' vještinama. 'Kompetencija' se odnosi na zbir vještina, znanja, nadarenosti i stavova. 'Ključne kompetencije' su prenosivi multifunkcionalni sklop znanja, vještina i stavova koji su potrebni svim pojedincima za njihovu osobnu realizaciju i razvitak, uključivanje u društvo i zapošljavanje. Treba ih razviti do kraja obveznog obrazovanja ili izobrazbe i predstavljaju temelj za daljnje učenje kao dio cjeloživotnog učenja.

7 MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH - AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja*, Zagreb, 2012., 4.

zličitih civilnih organizacija, ali i Centru za socijalni nauk Crkve.⁸ U organizaciji Ureda za udruge Vlade RH i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH, a u sklopu IPA projekta⁹ 2009. godine pod nazivom „Jačanje kapaciteta vladinog Ureda za udruge za izgradnju učinkovitog partnerstva s organizacijama civilnog društva u borbi protiv korupcije“ održana je 21. veljače 2012. javna rasprava o Nacrtu kurikuluma GOO-a „radi informiranja, razmjene mišljenja, pružanja podrške, prikupljanja stručnih prijedloga i osvrta na Nacrt kurikuluma te planiranja daljnjih zajedničkih aktivnosti.“¹⁰ Prilikom predstavljanja Nacrta kurikuluma 4. lipnja 2012. u Zagrebu ministar Željko Jovanović naglasio je da će se uvođenjem ovog predmeta „unaprijediti poduzetnički duh, kod djece razviti bolje shvaćanje samoga sebe, ali i društva, bolje korištenje zakona te će se djeca već od osnovne škole educirati za borbu protiv korupcije.“¹¹ Predstojnik Agencije za odgoj i obrazovanje Vinko Filipović istom prilikom naglasio je kako „brojna istraživanja pokazuju da su mlade generacije vrlo često nezainteresirane za određena društvena zbivanja što doводи do određenih opasnosti i prezentiranja krivih vrijednosti“ i iz tog razloga „pozdravlja uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja u škole.“¹²

8 Više u: AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE RH, *Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo - 2012.*, 12.

9 Program IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) glavni je instrument pomoći EU-a za države kandidatkinje (Hrvatsku, Makedoniju i Tursku) i potencijalne kandidatkinje (države tzv. zapadnog Balkana) od 2007. do 2013. godine. Svrha je Programa pomoći javnim tijelima i nevladinom sektoru u aktivnostima usklađivanja nacionalnih zakonodavstva s pravnom stečevinom Unije, pomoći im pri implementaciji zakonodavstva, kao i pripremama i jačanju institucija za korištenje Kohezijskog fonda te strukturnih, poljoprivrednih i ribarskih fondova Unije namijenjenih državama članicama. Pravnu osnovu za uspostavu IPA-e čine Uredba Vijeća EU-a (1085/2006) i IPA provedbena Uredba EK-a (718/2007), kojima se IPA uspostavlja kao glavni fond pomoći za Hrvatsku i ostale države kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje. Program IPA ima pet komponenti: Komponenta I – Pomoć u tranziciji i izgradnja institucija; Komponenta II – Prekogrančna suradnja; Komponenta III – Regionalni razvoj; Komponenta IV – Razvoj ljudskih potencijala; Komponenta V – Ruralni razvoj.

10 AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE RH, *Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo - 2012.*, 13.

11 MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, *Građanski odgoj i obrazovanje od iduće školske godine eksperimentalno u 6 škola*, vidi u: www.skole.hr (5. 06. 2012.).

12 *Isto*. Najveće svjetsko istraživanje na području građanskog odgoja (International Civic and Citizenship Education Study – ICCES, 2006.-2010.), u koje Hrvatska do sada nije uključena, provedeno je još 1971. godine, a potom 1999. na temelju istraživanja Međunarodnog udruženja za istraživanje učinaka obrazovanja – International Association for Evaluation of Educational Achievement (IEA).

2. Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja u školskoj godini 2012./2013.

2.1. Temeljne smjernice u eksperimentalnoj provedbi Kurikuluma

Kurikulum GOO-a eksperimentalno je uveden od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH¹³ i Agencije za odgoj i obrazovanje u 4 osnovne i 3 srednje škole, ali i od strane Mreže mladih Hrvatske (MMH)¹⁴ i IPA projekta u još 4 osnovne i 2 srednje škole na području posebne državne skrbi, što znači da je kurikulum GOO-a ove školske godine u eksperimentalnoj provedbi u 8 osnovnih i 5 srednjih škola.¹⁵ Eksperimentalna provedba Kurikuluma bit će praćena i vrednovana tijekom dvije školske godine (2012./2013. i 2014./2015.) od strane Agencije za odgoj i obrazovanje, Istraživačko-obrazovnog centra za ljudska prava Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO). Rezultati dobiveni tom provedbom i analize koje će se steći na osnovu praćenja programa tijekom ovih dviju školskih godina koristit će se u svrhu donošenja kurikuluma GOO-a za obvezno uvođenje u sve škole.

Od dana 28. ožujka 2013. započela je i službena kampanja za uvođenje GOO-a u sve škole u školskoj godini 2014./2015. pod nazivom: „Znam, razmišljam, sudjelujem“. Kampanju provode Mre-

13 MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, *Odluka o eksperimentalnoj provedbi i praćenju provedbe Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u dvanaest osnovnih i srednjih škola u 2012./2013. i 2013./2014. školskoj godini* (Klasa: 602-01/12-01/00370, Ur. broj: 533-21-12-0002).

14 Mreža mladih Hrvatske (MMH) je savez 59 nevladinih udruga mladih i za mlade koji u Republici Hrvatskoj djeluje kao nacionalna krovna organizacija mladih (eng. National Youth Council) i članica je Europskog foruma mladih (YFJ). MMH je nevladina, neprofitna i nestranačka udruga osnovana u prosincu 2002. godine, a zagovara i promiče interese i stavove mladih na načelima tolerancije, razumijevanja i poštivanja prava i potreba mladih.

15 Više u: AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE RH, *Osnovne odrednice Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja (GOO-a) i mogućnosti njegova integriranja u plan i program škole*, objavljeno na: www.azoo.hr.

Prema B. Šalaju vrlo je upitno bi li se MZOS uopće odlučio na eksperimentalnu provedbu ovog programa školske godine 2012./2013. da nije bilo snažnog poticaja i pomoći od strane grupe nevladinih organizacija predvođenih Mrežom mladih Hrvatske koje provode IPA projekt koji je sufinanciran od EU. Više vidi u: Berto ŠALAJ, *Eksperimentalna provedba građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama: početak ozbiljnog rada na stvaranju demokratske političke kulture ili smokvin list ministarstva?*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, objavljeno na: www.cpi.hr.

ža mladih Hrvatske, Centar za mirovne studije¹⁶ i GONG u sklopu IPA projekta „Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama,“¹⁷ kojeg financijski podupire: Europska unija, MZOS, Ured za udruge Vlade RH, Veleposlanstvo SAD-a i Veleposlanstvo Nizozemske. U sklopu kampanje planiraju se održati: tematski okrugli stolovi (od kraja ožujka do kraja lipnja 2013. u četiri hrvatska grada: Osijek, Gospić, Petrinja i Karlovac), jednodnevne javne aktivnosti, zagovaračke kampanje škola koje su već uključene u eksperimentalnu provedbu kurikuluma i dvije konferencije (posljednja u Šibeniku krajem lipnja 2013.). Ovoj je kampanji prethodila ona iz 2010. godine pod nazivom „Zvoni za mir!“ o zagovaranju ulaska sadržaja, vrijednosti i metoda obrazovanja za mir u hrvatski odgojno-obrazovni sustav.

2.2. Struktura Kurikuluma i vrednovanje postignuća

Kurikulum GOO-a obuhvaća godišta od 1. razreda osnovne škole do 2. razreda srednje škole kroz četiri razvojna odgojno-obrazovna ciklusa, što se potom nadopunjuje odgovarajućim aktivnostima do kraja 4. razreda srednje škole. S obzirom na usvajanje građanskih kompetencija koje čine temeljni ishod ovog kurikuluma, ovim su kurikulumom obuhvaćene tri funkcionalne dimenzije: 1. građansko znanje i razumijevanje, 2. građanske vještine i sposobnosti, 3. građanske vrijednosti i stavovi, te šest strukturnih dimenzija: 1. ljudsko-pravna, 2. politička, 3. društvena, 4. kulturološka, 5. gospodarska i 6. ekološka. U skladu s Preporukom Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo iz 2002. godine i Poveljom Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava iz 2010. godine ta se područja povezuju s osposobljavanjem

16 Isti je Centar na svojim mrežnim stranicama objavio reakciju na izjavu vojnog biskupa mons. J. Jezerinca u prigodnoj propovijedi prilikom slavlja sv. mise u crkvi Presv. Trojstva u Karlovcu 7. siječnja 2012. Više vidi u: www.cms.hr (17.01.2012.).

17 Riječ je o projektu koji je usmjeren ka uvođenju i punoj integraciji građanskog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav uz suradnju organizacija civilnog društva i javnih institucija. Projekt je započeo u siječnju 2012. godine i traje dvije godine. Cilj je projekta osnažiti zagovaračke kapacitete organizacija civilnog društva, osobito organizacija mladih, stvoriti održive uvjete za kvalitetnu implementaciju građanskog odgoja i obrazovanja, podići razinu svijesti među mladima, osnažiti organizacije civilnog društva za izradu i provedbu neformalnih obrazovnih programa itd. Više vidi u: www.mmh.hr.

učenika za aktivno sudjelovanje u građanskoj, političkoj, socijalnoj, gospodarskoj, pravnoj i kulturnoj sferi društva.

Kurikulum GOO-a koncipiran je spiralno (spiralno-razvojni model) prema određenim ciklusima na sljedeći način: u 1. ciklusu (od 1. do 4. razreda osnovne škole) usmjeren je na učenika kao aktivnog i odgovornog građanina razredne, školske i lokalne zajednice - kurikulum se ostvaruje *međupredmetno i izvannastavno* kao obvezna aktivnost;¹⁸ u 2. i 3. ciklusu (od 5. do 8. razreda osnovne škole) ishodi¹⁹ iz prvog ciklusa proširuju se učenjem za građanina hrvatske domovinske zajednice – u 5. i 6. razredu ostvaruje se *međupredmetno i izvannastavno* kao obvezna aktivnost, dok se u 7. i 8. razredu uvodi kao *izborni predmet*; u 4. ciklusu (1. i 2. razred srednje škole) postignuća iz prva tri ciklusa nadopunjuju se učenjem za građanina europske i međunarodne zajednice²⁰ - kurikulum se uvodi kao *obvezni predmet*, dok je za 3. i 4. razred *obvezna modularna i izvannastavna provedba* kurikuluma u vidu različitih inicijativa mladih u lokalnoj zajednici i istraživačkih projekata škole i društvene zajednice (praktična nastava kroz projekte). Za realizaciju predviđenog sadržaja u pojedinim godištim planirano je do 35 sati godišnje.

Za predškolski uzrast (dječji vrtići i „male škole“) postoje također pripremljeni projekti iz područja ljudskih prava i demokratskog građanstva s ciljem „usvajanja demokratskih vrijednosti koje omogućuju djeci da uistinu žive svoja prava.“²¹ Polazni dokumenti za odgoj o ljudskim pravima djece predškolske dobi su Deklaracija o pravima djeteta (1954.) i Konvencija o pravima djeteta (1989.) u kojima se govori o djeci i njihovim pravima, no oba su dokumenta

18 Međupredmetno povezivanje tema je metodološki pristup koji se postiže definiranjem odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema te tako omogućuje holistički pristup učenikovu znanju.

19 U kurikulumu GOO-a poseban se naglasak stavlja na razumijevanje pojmova: kompetencija, ishod učenja, postignuća. Usmjerenost na kompetenciju u obrazovanju znači stavljanje naglaska na ishod ili rezultat učenja, odnosno učenika. Kompetencija uključuje znanja, vještine, vrijednosti, stavove, osobine ličnosti, motivaciju i obrasce ponašanja kojima pojedinac raspolaže i koje po potrebi pokreće kako bi riješio neki problem ili zadatak. Više vidi u: AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE RH, *Osnovne odrednice Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja (GOO-a) i mogućnosti njegova integriranja u plan i program škole*.

20 Više u: MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja*, 6.

21 AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE RH, *Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo - 2012.*, 20.

namijenjena odraslima jer su odrasli, koji o djeci brinu, najodgovorniji za njihovu primjenu.

Sukladno Pravilniku o praćenju i ocjenjivanju odgojno-obrazovnih postignuća učenika u osnovnoj i srednjoj školi, kurikulum GOO-a kao izborni ili redoviti predmet pretpostavlja vođenje potrebne dokumentacije za praćenje i ocjenjivanje, počevši od školskog imenika u kojega se upisuju brojčane i opisne ocjene iz GOO-a do razrednih mapa i učeničkih dnevnika u kojima se vodi evidencija o ostvarenim projektima, aktivnostima i priznanjima na tom području. Kada se GOO ostvaruje kao međupredmetna (kros-kurikalna) tema, modularno i izvannastavno, tada se on ne ocjenjuje.

Savjetnici za nacionalne programe (predstavnici Agencije za odgoj i obrazovanje i nevladinih organizacija) izradili su u 2009. godini dvogodišnji program stručnog usavršavanja za GOO i prema tom bi se konceptu svi odgojno-obrazovni djelatnici trebali stručno educirati. No, zbog nedostataka financijskih sredstava i zbog toga što GOO još uvijek nije u potpunosti obvezan predmet, za sada se stručno usavršavanje organizira samo za voditelje županijskih stručnih vijeća za demokratsko građanstvo i za nastavnike koji su zainteresirani za pojedine ponuđene teme usavršavanja.²² Na dosadašnjim održanim stručnim skupovima bila je uglavnom zastupljena tema o značenju Europskog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje te potreba i mogućnost njegova uključivanja kroz odgoj za demokratsko građanstvo.

O rezultatima provedbe GOO-a u školi postoji i obveza redovitog izvješćivanja prema upravama MZOS-a i uredima Vlade RH radi podnošenja periodičnih izvješća Vladi i Saboru RH. Periodična se izvješća podnose međunarodnim tijelima o primjeni deklaracija i konvencija kojih je Republika Hrvatska potpisnica. Ujedno se Europskoj komisiji podnose i posebna tematska izvješća za pojedina područja koja su obuhvaćena kurikulumom GOO-a.

22 Više vidi na: www.azoo.hr/projekti/nacionalniprogrami.

2.3. Moduli građanskog odgoja i obrazovanja u školi

Uzimajući u obzir nacionalne programe iz različitih područja zaštite ljudskih prava, razvoja demokracije i vladavine prava, kao i preporuke Istraživačkog centra Europske komisije za cjeloživotno učenje (CREL), Odjela za demokratsko građanstvo i ljudska prava Vijeća Europe (EDC Pack), Centra za građanski odgoj iz Kalifornije (Center for Civic Education, California) i Federalnog ministarstva obrazovanja u SAD-u, te Istraživačke mreže aktivnog građanstva, kurikulum GOO-a izrađen je na temelju sljedećih modula:

1. Osnove demokracije – vlast, pravda, odgovornost, privatnost;
2. Zakon u razredu – prema kulturi vladavine prava i demokracije;
3. Projekt građanin – razvoj poduzetnosti;
4. Učitelji i učenici miritelji i razvoj socijalnih vještina;
5. Razvoj socijalne solidarnosti, humanih vrednota, istraživanja humanitarnog prava;²³
6. Suzbijanje koruptivnog ponašanja i korupcije;
7. Suzbijanje trgovanja ljudima;
8. Odgoj i obrazovanje za zaštitu potrošača;
9. Razvoj volonterskog rada;
10. Razvoj identiteta i interkulturalnosti;
11. Razvoj ravnopravnosti spolova.

Upravo se ovim posljednjim modulom (redosljed nije službeno definiran), kako navode njegovi autori, „promiču nediskriminacijska znanja i stavovi o ženama i muškarcima, prepoznaju spolni i rodni stereotipi, uči mirotvorna komunikacija te stječu znanja i vještine za sprječavanje nasilja nad djecom, ženama i muškarcima.“²⁴

23 U preporučene izvore učenja za ovaj modul, između ostalog, ulazi i enciklika Ivana Pavla II. *Evangelium vitae – o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*.

24 AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Moduli, nastavni materijali, nacionalni programi/strategije, međunarodni dokumenti*, u: www.azoo.hr.

2.4. Preporučeni izvori učenja i poučavanja (preporučena literatura)

Analizirajući preporučene izvore učenja i poučavanja za navedene module može se uočiti široka lepeza nacionalnih i međunarodnih pravnih dokumenata (nacionalni dokumenti, strategije i programi, međunarodne deklaracije i konvencije),²⁵ no isto se tako može uočiti i visoka zastupljenost izvora čiji su potpisnici pripadnici različitih civilnih organizacija liberalno-feminističkog usmjerenja, kao npr. Forum za slobodu odgoja, Centar za ženske studije, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI), Budi aktivna. Budi emancipirana (B.a.B.e.), napose kada je riječ o modulu za razvoj ravnopravnosti spolova. Upravo je udruga CESI u okviru nevladinog sektora bila jedna od predlagatelja izmjena i dopuna Nacrta kurikuluma GOO-a tijekom javne rasprave,²⁶ a ovdje je kao izvor

25 Dokumenti RH: Ustav RH, Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Izborni zakoni RH – za Sabor, predsjednika, lokalnu upravu i samoupravu, Zakon o volonterstvu i Etički kodeks volontera RH, Obiteljski zakon, Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Nacionalne strategije i programi: Akcijski plan za provedbu programa mjere edukacije u brobi protiv nasilja u športu, na športskim natjecanjima i izvan njih od 2008., Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova (2011.-2015.), Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva (2006.-2011.), Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece (2006.-2011.), Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije (2008.-2013.), Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo (1999.), Nacionalni program za Rome i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma (2005.-2015.), Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava (2008.-2011.), Nacionalni program zaštite potrošača (2009.-2012.), Nacionalni program suzbijanja korupcije (2006.-2008.) i Strategija suzbijanja korupcije (2008.) te Akcijski plan uz strategiju suzbijanja korupcije (2010.), Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima i Akcijski plan (2011.-2015.), Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih (2009.-2011.), Nacionalni program za mlade (2009.-2013.).

Međunarodni dokumenti: Opća deklaracija o ljudskim pravima (UN, 1948.), Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (UNESCO, 1960.), Preporuka o statusu učitelja (UNESCO, 1966.), Konvencija o pravima djeteta (UN, 1989.), Svjetski program obrazovanja za ljudska prava: 1. i 2. faza (UN, 2005.), Deklaracija UN o obrazovanju i izobrazbi za ljudska prava (UN, 2011.), Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom (UN, 2006.), Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena (UN, 1979.), Međunarodna konvencija o suzbijanju svih oblika rasne diskriminacije (UN, 1965.), Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (VE, 1950.), Završna deklaracija Drugog samita (VE, 1997.), Deklaracija i program odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljeno na pravima i odgovornostima građana (VE, 1999.), Povelja VE o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava (VE, 2010.), Helsinški završni akt (OESS, 1974.), Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje (OESS, 1996.), Ženevske konvencije i Haške konvencije.

26 Više u: MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja*, 52.

učenja i poučavanja predložena za pouku o demokraciji i o rodnoj perspektivi.²⁷ Nastavni materijali, poput priručnika, radnih bilježnica i udžbenika nisu objavljeni za sva modularna područja kurikuluma.

Navedene civilne organizacije ujedno su i glavni nositelji preporučene literature za eksperimentalnu provedbu zdravstvenog odgoja u školi, napose za 4. modul kurikuluma: Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Nije tajna da upravo brojne civilne organizacije i udruge koje promiču liberalne, feminističke i homoseksualne stavove u društvu kroz nove programe i projekte u odgojno-obrazovnom sustavu pozivaju na važnost provedbe Opće deklaracije o ljudskim pravima, ali ne one iz 1948. godine, nego revidirane iz 1995. godine koja je prihvaćanjem Povelje o seksualnim i reproduktivnim pravima – strateškog dokumenta globalne revolucije prava, bacila novo svjetlo na tumačenje temeljnih prava iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Na taj se način indirektno otvorio put mnogim aktivistima i članovima nevladinih udruga da neprestano ukazuju na navodno (jer seksualna i reproduktivna prava ne ulaze u međunarodno pravo!) kršenje seksualnih i reproduktivnih prava osoba (seksualnih manjina) u pojedinim zemljama, ali i da omoguće nadgledanje konkretnih primjena prava u zemljama potpisnicama Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju (ICPD) iz 1994. godine (poznatija kao Kairska konferencija), čija je potpisnica i Hrvatska. Tako se navodi da su prema Općoj deklaraciji o ljudskim pravima „posebno osjetljive“ grupe: „djeca i mladi, žene, lezbijke i homoseksualci, starije osobe, osobe s posebnim potrebama, bolesnici, migranti i njihove obitelji ... nacionalne, etničke, vjerske i jezične manjine, te starosjedioci.“²⁸

Na tragu ideja „naprednog“ postmodernizma leži i nedoumica glede definiranja temeljnih vrijednosti i stavova koji bi proizlazili iz onih programa odgoja i obrazovanja za mir i nenasilje u školi (čiji

27 Iz preporučene literature za kurikulum GOO-a od strane udruge CESI: Tatjana BROZ - Vedrana Kobaš - Berto ŠALAJ – Iris VALKOVIĆ, *Obje strane demokracije*, Zagreb, 2007.; Sanja CESAR – Anamarija GOSPOČIĆ – Gordana ČORIĆ – Katarina IVANKOVIĆ KNEŽEVIĆ – Gordana OBRADOVIĆ-DRAGIŠIĆ – Inga TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Rodna perspektiva u politici i praksi. Priručnik*, Zagreb, 2005.; Amir HODŽIĆ - Nataša BIJELIĆ - Sanja CESAR, *Spol i rod pod povećalom*, Zagreb, 2003.

28 Emina BUŽINKIĆ (ur.), *Obrazovanje mladih za ljudska prava i demokratsko građanstvo*, Mreža mladih Hrvatske, Čakovec, 2010., 10.

su elementi sadržani u već postojećim modulima GOO-a) koji imaju za cilj: propitivanje i mijenjanje hijerarhijskih modela organizacije društva, propitivanje vlastitih identiteta, posvješćivanje predrasuda i stereotipa i sl.,²⁹ o čemu će biti više riječi u nastavku.

3. Neka pitanja i dvojbe u svezi kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja

Građanski odgoj i obrazovanje, kako ga shvaća suvremena teorija odgoja, predmet je različitih kontroverzi, prije svega u raspravama unutar političke teorije, sociologije obrazovanja i filozofije odgoja. U središtu razilaženja su prije svega različiti pogledi glede funkcije i organizacije samog društva i društvenih institucija, uloge građanskog odgoja u javnom sustavu odgoja i obrazovanja te poučavanja osobina povezanih s obrazovanjem za ljudska prava i građanski odgoj koje pred nastavnike društvenih predmeta postavlja zahtjevnu zadaću. Razlika između općih tvrdnji o ulozi građanskog odgoja u obrazovanju i odgoju i svakidašnjeg života u školi vrlo je velika.³⁰ Nastava građanskog odgoja i/ili obrazovanja (predmetni kurikulumi u različitim državama imaju različito nazivlje) od izuzetnog je značenja za oblikovanje i razvoj demokratske političke kulture u društvu, no valja reći da se i sve značajnije društvene i političke promjene u društvu snažno reflektiraju i na koncept ovoga područja odgoja i obrazovanja u kurikulumima sustava javnoga obrazovanja. Imajući to u vidu nameću nam se mnogobrojna pitanja i dvojbe. Za potrebe ovog rada, ovdje otvaramo samo neka pitanja.

3.1. Naziv predmeta - Građanski odgoj i/ili obrazovanje ili nešto treće

Na početku promišljanja o kurikulumu GOO-a javlja se određena dvojba i pitanje: zašto je čitav projekt obrazovanja za demo-

29 Više vidi u: Iva ZENZEROVIĆ-ŠLOSTER, *Edukacija za mir – knjiga ili web stranica? 20 poticaja za buđenje i promenu – o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije*, Centar za nenasilnu komunikaciju, Beograd-Sarajevo, 2007., i u: Emina BUŽINKIĆ (ur.), *Obrazovanje mladih za ljudska prava i demokratsko građanstvo*, Čakovec, 2010., 26.

30 Više vidi u: Mitja SARDOČ, *Suvremeni izazovi građanskog odgoja: teorije, politike i koncepti*, u: *Političko obrazovanje 1* (2005.), 34-53.

kratsko građanstvo i ljudska prava u hrvatskom školskom sustavu nazvan ‘građanski odgoj i obrazovanje’? Zašto nije nazvan samo ‘građanski odgoj’ ili samo ‘građansko obrazovanje’? Naime, u stručnoj pedagoškoj literaturi pojmovi ‘obrazovanje’ i ‘odgoj’ nerijetko se spajaju, iako imaju različite zadatke, a odvajaju ako se time žele istaknuti neke određene dimenzije komplementarnih područja djelovanja.³¹ Što se podrazumijeva pod pojmom građanski odgoj u kontekstu postojećeg kurikulumu, a što pod pojmom građansko obrazovanje?³² Odnos između obrazovanja, odgoja i društva je interaktivan, pri čemu je ipak utjecaj društva na obrazovanje odnosno odgoj jači nego utjecaj odgoja, odnosno obrazovanja na društvo. Brojnim istraživanjima društvenih znanosti utvrđeno je da ciljevi obrazovanja, odnosno odgoja proizlaze iz uloge edukacije u promjeni društva. Slijedom rečenoga možemo se zapitati koju ulogu ima ili bi trebao imati građanski odgoj i obrazovanje u razvoju našega društva?

Ako se vodimo logikom još jednog aktualnog eksperimentalnog programa u hrvatskom školskom sustavu – Zdravstvenog odgoja – čijim je uvođenjem u nacionalni školski sustav “hrvatska obrazovna politika željela odgovoriti na izazove i probleme djece i mladih u skladu s najrazvijenijim obrazovnim sustavima,³³ kako bi „stasali u zdrave, zadovoljne, uspješne, samosvjesne i odgovorne osobe,³⁴ nije jasno zbog čega jedan program koji tu istu djecu i mlade želi „osposobiti za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge ... s osloncem na načela ljudskog dostojanstva, demokracije, pravde i mirotvorstva³⁵ u svom nazivlju razdvaja pojam edukacije na odgoj i obrazovanje,³⁶ a drugi, koji toliko naglašava informativnu dimenziju

31 Više vidi u: Milan POLIĆ, *Odgoj i svije(st)*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1993., 17.

32 Postoje brojna različita opredjeljenja za sadržaje koji se poučavaju u okviru građanskog odgoja kao npr. građanski odgoj, moralno i građansko obrazovanje, obrazovanje za građanstvo, obrazovanje za demokratsko građanstvo. Više vidi u: Mitja SARDOČ, *Suvremeni izazovi građanskog odgoja: teorije, politike i koncepti*, 44.

33 MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, *Kurikulum zdravstvenog odgoja*, 3.

34 *Isto*.

35 MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I SPORTA RH, AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja*, 5.

36 U službenoj definiciji odgoja i obrazovanja za ljudska prava Programa za mlade Vijeća Europe stoji da su to obrazovni programi i aktivnosti koje se usmjeravaju na promicanje jednakosti u ljudskom

kurikuluma, zadržava samo pojam ‘odgoj’?³⁷ Ako se ovomu doda da su oba eksperimentalna kurikuluma, prema navodima svojih stručnih autora, nastala kao najkvalitetnije rješenje za dobivene rezultate provedenih istraživanja – jedan na temelju rezultata koji govore o nedostatnoj informiranosti mladih o zdravom načinu života i o seksualnosti, a drugi na temelju rezultata³⁸ koji ukazuju na ozbiljne nedostatke u demokratskoj političkoj kulturi mladih, napose što se tiče političkih znanja,³⁹ terminološko se pitanje dodatno usložnjava. Prema nekim autorima poseban je naglasak u čitavom programu odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo stavljen ponajprije na „razvoju socijalnih vještina, osobito vještina uspješne komunikacije i nenasilnog rješavanja sukoba, tolerancije i uvažavanja različitosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost, odgovorno ponašanje i druge slične sadržaje obrađivane na konkretnoj iskustvenoj razini,⁴⁰ što je ujedno i temeljni ishod 4. modula kurikuluma zdravstvenog odgoja u školi.

3.2. Je li potreban još jedan novi predmet u školskom sustavu?

Prema riječima više savjetnice za nacionalne programe pri Agenciji za odgoj i obrazovanje Nevenke Lončarić Jelačić, kurikulum GOO-a ima četiri dugoročna cilja: „povećati cjeloživotno učenje, poboljšati kvalitetu odgoja i obrazovanja, promovirati ravnopravnost i aktivnost svakog građanina te potaknuti njegovu kreativnost i inovativnost.⁴¹ S obzirom na sadržajnu širinu navedenih ciljeva, s pravom se postavlja pitanje je li uistinu potreban još jedan nastavni

dostojanstvu, zajedno s ostalim programima koji promiču učenje o interkulturalizmu, sudjelovanje i jačanje manjina. Više u: RAZNI AUTORI, *Kompas. Priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava*, Europski dom Slavonski Brod, 2004., 17.

37 U Sloveniji se taj program naziva Zdravstveno obrazovanje.

38 Prema istraživanju političke pismenosti i stavova o pristupanju Hrvatske EU među učenicima završnih srednjih škola koje je proveo GONG i Fakultet političkih znanosti, svega 55% učenika zna što je Ustav RH, a jednak je postotak upoznat s činjenicom da je politički sustav u RH parlamentaran. Nadalje, 40% ispitanika se slaže u potpunosti s time da bi Hrvati u RH trebali imati veća prava od pripadnika drugih naroda, dok se njih 30,1% izjasnilo kako bi Ustavom Hrvatsku trebalo definirati kao državu isključivo hrvatskog naroda.

39 Više vidi u: MEDIA SERVIS, *Upoznajte novi predmet: Građanski odgoj uči djecu misliti!*, objavljeno na: www.tportal.hr (28. 03. 2013.).

40 Emina BUŽINKIĆ (ur.), *Obrazovanje mladih za ljudska prava i demokratsko građanstvo*, 88.

41 Sandra BOLANČA, *U školama od jeseni građanski odgoj*. Jovanović: *Učit ćemo djecu da ne budu nasilnici, rasisti i licemjeri*, u: www.jutarnji.hr (5. 06. 2012.).

predmet u školskom sustavu koji bi egzistirao kao obvezan školski predmet za sve učenike ili je dostatan model međupredmetnog i izvannastavnog prožimanja sadržaja GOO-a, tim više što je građanski odgoj samo jedna dimenzija opće edukacije za demokraciju?⁴² Slična pitanja dolaze i s različitih strana ‘na terenu’. Tako Hrvatsko debatno društvo ističe da su „rasprave u javnosti kako mladi nemaju gdje steći obrazovanje iz građanskog odgoja samo djelomično točne“⁴³ jer Debatni program od 1994. sustavno obrazuje učenike osnovnih i srednjih škola o ulozi i važnostima pojedinca u ostvarenju demokracije te ih uspješno osposobljava da budu aktivni članovi demokratskog društva. I među samim srednjoškolskim nastavnicima postoje sumnje i upiti hoće li se uvođenjem novog predmeta kao obveznog neki predmeti kao što je politika i gospodarstvo, etika ili neki drugi srodni programi jednostavno ‘ugasiti’⁴⁴ ili ako neće, hoće li to biti dodatno opterećenje u već dovoljno pre/opterećenoj školskoj satnici? Zanimljivo je da se oba trenutno eksperimentalna programa u školi – Građanski odgoj i obrazovanje i Zdravstveni odgoj – predstavljaju od strane Ministarstva i Agencije kao izuzetno potrebiti (od nacionalnog značenja i šire!) i ujedno rasterećujući programi koji trebaju popuniti praznine i nedostatke u već postojećim programskim sadržajima pojedinih predmeta, što nužno zahtijeva njihovo sadržajno i metodičko redefiniranje. Ako u postojećim predmetima neki sadržaji nisu dovoljno zastupljeni, ne bi li bilo jednostavnije u njih uvesti nadopune nego uvoditi posve novi predmet?

3.2.1. Zastupljenost sadržaja odgoja za demokratsko građanstvo i ljudska prava u udžbenicima osnovnih škola iz predmeta: hrvatski jezik, priroda i društvo, vjeronauk

Ovdje donosimo kraću, ali vrlo indikativnu analizu udžbenika iz pojedinih predmeta koji naizgled ne pokazuju visok stupanj tematske srodnosti s kurikulumom GOO-a, a koji ipak u svojim kurikulu-

42 O građanskom odgoju kao dimenziji edukacije za demokraciju vidi više u: Eva KLEMENČIĆ, Što znači edukacija za demokraciju u suvremenoj školi?, u: *Političko obrazovanje* 1-2 (2006.), 1-14.

43 HRVATSKO DEBATNO DRUŠTVO, *O Građanskom odgoju*, u: www.hdd.hr/aktivnosti/gradanski-odgoj (22. 04. 2013.).

44 Više vidi u: *Javno savjetovanje. Nacrt kurikulumu Građanskog odgoja i obrazovanja. Panel rasprava*, u: www.uzuvrh.hr.

mima sadrže srodne teme. Istraživanje je provedeno 2009. godine od strane petero procjenitelja iz nacionalnog Centra za ljudska prava.⁴⁵ Instrument za analizu sastojao se od pregleda sljedećih tematskih cjelina: 1. opća struktura udžbenika, 2. znanja, stavovi i vrijednosti ljudskih prava, 3. demokratsko građanstvo, 4. prikazivanje određenih društvenih skupina i 5. posebno obrađene teme; suočavanje s prošlošću i ekologija.

Prvi dio analize odnosi se na udžbenike iz hrvatskog jezika i iz prirode i društva, dok se drugi dio odnosi na udžbenike iz vjeronauka. Sadržaji o *ljudskim i građanskim pravima* zastupljeni su u većini udžbenika starijih razreda. U nešto više od polovine analiziranih udžbenika, koje je proveo istraživački tim, uključeni su sadržaji vezani za *dječja prava*. Sadržaji vezani uz odgovornost pojavljuju se u gotovo svim udžbenicima za niže razrede. Teme o *miru i nenasilju* zastupljene su u većini udžbenika iz hrvatskog jezika, dok su nešto manje zastupljene u udžbenicima iz prirode i društva te iz povijesti. Sadržaji vezani uz *poštovanje dostojanstva osobe* prisutni su u svim udžbenicima iz prirode i društva, potom hrvatskog jezika i nešto manje povijesti. Pružanje pomoći drugima i *volonterski rad* sadržajno je prisutno u svim udžbenicima pojedinih predmeta. Poticanje razvoja *stavova vezanih uz demokratsko građanstvo* prisutno je u većini analiziranih udžbenika, a prikazani su kroz primjere članaka iz Ustava RH i primjere jednakosti ljudi različitih rasa i nacija. No, u tek manje od polovine analiziranih udžbenika potiče se i aktivno sudjelovanje u društvenim zbivanjima. Znanja o *političkim fenomenima* koji su preduvjet političkog djelovanja prikazana su kroz definicije ustava, opise načina upravljanja u demokraciji te povijest demokracije. Poticanje privrženosti postojećem državnom i političkom poretku ne provodi se kroz konkretne sadržaje nego indirektno, npr. spominjanjem prvog predsjednika RH i sl. S obzirom na *prikaz različitih struktura obitelji*, u svim analiziranim udžbenicima najčešće se prikazuju uže i proširene obitelji, ali ne i revidirani oblici bračnog zajedništva koje nameću nove ideologije roda (oni sadržaji

45 O detaljima istraživanja vidi više u: Ivana BATARELO - Benjamin ČULIG – Jagoda NOVAK – Tomislav REŠKOVAC - Vedrana SPAJIĆ-VRKAŠ, *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, Centar za ljudska prava, Zagreb, 2010.

koji su dominantni u kurikulumu zdravstvenog odgoja o temi braka i obitelji!). Prikaz obavljanja različitih poslova/dužnosti unutar obitelji, kao i isticanje pripadnosti i sigurnosti unutar obitelji prisutno je u manje od polovine analiziranih udžbenika. Tema *roda i spola* (4. modul kurikuluma zdravstvenog odgoja u školi i modul razvoja ravnopravnosti spolova u kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja) prisutna je na način da se u većini udžbenika iz hrvatskog jezika osobe prikazuju kao uspješne bez obzira na rod, dok se u jednoj trećini udžbenika iz povijesti žene prikazuju kao nesamostalne i u ulogama majki, supruga i domaćica. U većini analiziranih udžbenika postoji podjela na muške i ženske kućanske poslove. Iako su u svim udžbenicima navedeni primjeri povijesnih i društvenih postignuća žena poput žena astronautkinja, slavni slikarica, predvodnica pokreta za ženska prava, autori ove analize ipak ističu da su više zastupljeniji primjeri postignuća muškaraca. S obzirom na temu predrasuda i stereotipa, u većini udžbenika ne pojavljuju se sadržaji koji potiču stereotipe na temelju vanjskog izgleda. Sadržaji vezani uz *ekologiju i pravo na zdrav okoliš* zastupljeni su u većini udžbenika, kao i oni vezani uz lokalne inicijative poput pokretanja ekoloških akcija, sadnje te zaštite okoliša i biološke raznolikosti.

Kada je riječ o udžbenicima iz vjeronauka za osnovnu školu (analizirano je šest od osam udžbenika) utvrđeno je da sadržaji o *ljudskim i dječjim pravima* nisu zastupljeni u udžbenicima nižih razreda nego u onima za više razrede (do dvije trećine zastupljenosti). U tri četvrtine svih analiziranih udžbenika zastupljeni su sadržaji vezani uz *mir i nenasilje*. Emocionalne vrijednosti općih ljudskih prava potiču se u gotovo svim udžbenicima, a nalaze se u sadržajima vezanim uz odgovornost, poštovanje, prijateljstvo, ljubav prema drugima te pružanje pomoći jedni drugima. Participativne sposobnosti u *demokratskom građanstvu* potiču se u gotovo svim udžbenicima za starije uzraste, kao i vrijednosti vezane za demokratsko građanstvo. No, uočeno je da nema jasnih primjera poticanja intelektualnih sposobnosti vezanih uz demokratsko građanstvo te da se ne spominju znanja o političkim fenomenima. Analiza je također pokazala da u udžbenicima iz vjeronauka nema prikaza različitih stilova življenja,

ali je prisutno *osuđivanje konzumerizma*. Učestali su prikazi djece i mladih na način koji ukazuje na njihovo odgovorno sudjelovanje u kućanskim obvezama, školi i lokalnoj zajednici koji su u skladu s njihovom životnom dobi. Sadržaji o *očuvanju okoliša* zastupljeni su u većini udžbenika. Kada je riječ o sadržajima vezanim uz *brak i obitelj*, najčešće se prikazuju uže i proširene obitelji. Samo u jednom udžbeniku spominje se tema *različitih seksualnih orijentacija* i govor o tome da treba izbjegavati diskriminaciju ljudi koji su homoseksualne orijentacije. Različite etničke skupine i *načini života pripadnika različitih etničkih skupina* ne spominju se u udžbenicima nižih razreda nego samo u jednom udžbeniku za više razrede. Analiza je također pokazala da u udžbenicima nema primjera iz života ljudi u različitim krajevima. Iako se radi o konfesionalnom predmetu, analiza je pokazala da su *sadržaji vezani uz religijski svjetonazor, koji nije katolički*, prisutni u svim udžbenicima za starije razrede.

Zaključak provedene analize udžbenika iz vjeronauka, uz navedeno, bio je da u udžbenicima nedostaju sadržaji vezani uz političke fenomene, da nema prikaza povijesnih događaja niti rasprava o problemskim temama, da se rijetko spominju žene u ulogama moći (iako postoje primjeri u kojima se prikazuju jednake sposobnosti žena i muškaraca) i da je slična situacija i s prikazima osoba s invaliditetom.

Već iz ovog kratkog prikaza u kojem smo naznačili samo neke modularne sadržaje GOO-a (a ima ih i više!) koji su obuhvaćeni različitim predmetnim kurikulumima vidimo da postoji snažno korelativno prožimanje. Ako ti sadržaji već postoje u sustavu edukacije, postavlja se pitanje postoje li još neki sadržaji koje kurikulum GOO-a donosi kao novinu a koji još dosada nisu bili prisutni u drugim predmetnim kurikulumima ili se zapravo radi o redefiniranju već postojećih sadržaja koji se sada nude u nekom sasvim novom ruhu?

3.3. Modul o promicanju ravnopravnosti spolova ili o promicanju rodne ideologije?⁴⁶

Kao što smo već naznačili, kurikulumom GOO-a obuhvaćeno je više međusobno srodnih modula. Svaki modul obuhvaća: kratki kurikulum, utvrđene ishode/kompetencije, metode prikladne za učenje i poučavanje, način vrednovanja postignuća učenika i samovrednovanja učenika i učitelja. Kurikulum se temelji na međunarodnim i nacionalnim dokumentima i pravnim aktima, napose na Nacionalnom programu zaštite i promicanja ljudskih prava u RH koji je, uz ostalo, sadržan i u modulu odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova. Da bi nam ovaj modul bio jasniji uzet ćemo za primjer priručnik koji je namijenjen učiteljima razredne nastave u radu s učenicima.

Priručnik za učitelje razredne nastave pripremio je stručni tim u sastavu: Snježana Romić, Dragana Rakonca, Željka Jelavić i Renata Horvat, a za metodološko usmjeravanje bili su zaduženi: mr. sc. Tomislav Ogrinšak i viša savjetnica za nacionalne programe Nevenka Lončarić-Jelavić. U uvodnoj riječi priručnika naglašava se da se ovim modulom u radu s djecom „promiču nediskriminacijska znanja o ženama i muškarcima, uklanjaju neravnopravnosti spolova i rodni stereotipi, uči mirotvorna komunikacija te sprječava nasilje nad ženama, odnosno muškarcima.⁴⁷ Ovaj modul sadrži i teme radionica za roditelje koje se planiraju održati na roditeljskim sastancima na

46 Spol su biološke razlike između muškarca i žene koje su univerzalne i očite, a označava biološku, fizičku i genetsku strukturu koju smo dobili rođenjem. Rod (eng. gender) je pojam koji se odnosi na komparativne ili različite uloge, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce u jednom društvu. Ovi se atributi društveno konstruiraju i uče putem socijalizacije. Oni su promjenjivi i specifični u određenom vremenu i okruženju. Rodno neutralan (eng. gender neutral) označava intervencije koje se odnose na sve (bez obzira radi li se o ženama ili muškarcima) i koji ostavljaju nedirnutim postojeću podjelu resursa i odgovornosti. Rodni odnosi (eng. gender relations) su način na koji kultura ili društvo određuju prava, uloge, odgovornosti i identitete žena i muškaraca u odnosu jednih prema drugima. Rodna ravnopravnost (eng. gender equality) odnosi se na norme, vrijednosti, stavove i percepcije potrebne da bi se dostigao ravnopravni status muškaraca i žena bez neutraliziranja bioloških razlika među njima. Više vidi u: Mirjana DOKMANOVIĆ, *Rodna ravnopravnost i javna politika*, Ženski centar za demokraciju i ljudska prava - Subotica, Subotica, 2002.; Sanja CESAR – Anamarija GOSPOČIĆ – Gordana ČORIĆ – Katarina IVANKOVIĆ KNEŽEVIĆ – Gordana OBRADOVIĆ-DRAGIŠIĆ – Inga TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Rodna perspektiva u politici i praksi. Priručnik*, 19-31.

47 AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Građanski odgoj i obrazovanje. Modul odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova. Priručnik za učiteljice i učitelje razredne nastave*, u: www.azzo.hr.

kojima će se „osvješćivati problematika ravnopravnosti spolova.“⁴⁸ Temeljne kompetencije koje se kod učenika od 1. do 4. razreda osnovne škole trebaju ovim modulom razviti su: osposobljenost za razlikovanje i uvažavanje rodni/spolnih uloga, osposobljenost za socijalno prihvaćanje i stvaranje rodno osjetljive interakcije u razredu i školi, razvoj pouzdanja i sigurnosti u osobne sposobnosti i identitet. U temeljna znanja koja će učenici ovim modulom steći ulaze spoznaje o: spolnim i rodnim razlikama/sličnostima dječaka i djevojčica (znati da se spol određuje rođenjem, a rod se izgrađuje socijalizacijom), rodnim razlikama u različitim kulturama, potrebi uvažavanja različitosti, itd., dok će, između ostalih, steći i određene vještine kao što su: sposobnost prepoznavanja stereotipa u društvu, aktivan i odgovoran odnos prema drugim osobama u rodno osjetljivoj interakciji te sposobnost povezivanja demokratskih načela i rodne ravnopravnosti. Stavovi koji se trebaju razviti kod učenika ovim modulom su: uvažavanje i prihvaćanje spolnih razlika bez stereotipa i nediskriminirajući odnos prema rodnim i spolnim razlikama.⁴⁹ Formiranje tih i sličnih stavova kod učenika eksplicitno je naznačeno u nekoliko tematskih jedinica: Spol i rod, Princeze ne moraju biti pasivne, Rasti kao dječak ili rasti kao djevojčica, Uvažavanje različitosti, Predrasude i stereotipi, Stereotipi i spolna diskriminacija.

3.3.1. Temeljni ishod – oblikovanje rodnog identiteta

U realizaciji teme „Dječaci i djevojčice – Princeze ne moraju biti pasivne“ od učenika se traži da sastave i nacrtaju bajku koja neće slijediti rodne stereotipe, a ako žele mogu kreirati i predstavu bez rodni stereotipa. Ovaj je zadatak tipičan primjer ostvarivanja onih međunarodnih smjernica (a sada i nacionalnih) koje se temelje na ideologiji roda, tj. ukidanju spolni/rodni razlika (gender perspektiva). Naime, glavno tijelo pri UN-u koje je odgovorno za tzv. ženska pitanja INSTRAW⁵⁰ temelji svoja rodno-feministička shvaćanja

⁴⁸ *Isto*, 4.

⁴⁹ *Isto*, 6.

⁵⁰ Od 1979. godine Ujedinjeni narodi i Međunarodni istraživački institut za osposobljavanje za poboljšanje položaja žena (UN-INSTRAW) vodeći je UN-Institut posvećen istraživanju, razvoju kapaciteta i upravljanje znanjem s ciljem postizanja ravnopravnosti spolova i osnaživanju žena. Više vidi u: <http://en.wikipedia.org>.

upravo na ideji da je rodno specifična podjela rada na muške i ženske poslove, muške i ženske dužnosti, uloge, karakteristike i sl. institucionalizirani oblik diskriminacije, jer su praktične potrebe žena u pravilu povezane s postojećim rodnim ulogama koje se tradicionalnom podjelom rada pripisuju ženama. Upravo „Pekinška akcijska platforma“ koja je iznjedrila ideologiju roda (IV. Svjetski kongres žena u Pekingu) izričito osuđuje školske udžbenike koji žene i muškarce prikazuju u ‘tradicionalnim ulogama.’ U tom smislu zahtijeva se svako negiranje spolnih/rodnih razlika, a taj se zahtjev ostvaruje ‘raskrinkavanjem’ spolnih/rodnih stereotipa u medijima i u društvu te odgojem za spolno/rodno neutralno angažiranje u rodno neutralnom društvu. Takva ideologija daje pojedincu apsolutnu prednost pred zajednicom, pri čemu se dokida odnos između pojedinca i zajednice i propagira apsolutni individualizam, čisti solipsizam,⁵¹ apsolutna usmjerenost na samoga sebe. U takvoj situaciji zajednica/društvo postoji samo kao primatelj individualnih zahtjeva. I tako dolazimo do paradoksalne situacije u kojoj se s jedne strane promiče gotovo anarhistički individualizam, temeljen na neograničenoj slobodi izbora i individualnom raspolaganju samim sobom, a s druge strane propagira kolektivizam, temeljen na potrebi apsolutne jednakosti (ali one statističke), apsolutnog pravnog i društvenog ujednačavanja svih dosada postojećih razlika. Vraćajući se na početni primjer radnog zadatka na temu „Dječaci i djevojčice – Princeze ne moraju biti pasivne“ u kojoj ni tradicionalni likovi iz dječjih priča i bajki više ne smiju imati spolno/rodno određenje jer su to navodno spolni klišeji koje treba već u ranom djetinjstvu rodno ogoliti, vidimo u kojem odgojnom pravcu ide ova ideja o rodnoj ravnopravnosti (koja zapravo nema nikakve veze s istinskim pravom o ravnopravnosti spolova!) ili bolje rečeno, ideja o klišejima jednakosti koji razaraju čovjekov identitet do te mjere da više nije jasno treba li se dijete u svom naravnom biološkom razvoju izgraditi kao muškarac ili kao žena ili kao neko treće rodno neodređeno biće.

51 Solipsizam je filozofsko vjerovanje da postoji samo osoba i njeno iskustvo. Riječ je o posebnoj obliku subjektivnog idealizma. Solipsizam sadašnjeg trenutka proteže svoj skepticizam čak i na vlastita prethodna stanja, tako da sve što je ostalo, jesam ja, sada. Glavni predstavnik ideje solipsizma je Max Stirner. Više vidi u: Max STIRNER, *Jedini i njegovo vlasništvo*, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb, 1976., (izvorni naziv: „Der Einzige und sein Eigentum“).

Tema pod nazivom „Dječaci i djevojčice – Izražavamo osjećaje (Ljutnja, bijes)“, koja ima za cilj „razviti pozitivnu sliku o sebi, osjećaj vlastite vrijednosti i ljudskog dostojanstva“⁵² i koja kod učenika treba formirati „nediskriminirajući stav prema rodnim i spolnim razlikama,“⁵³ predlaže kao aktivnost na satu oblikovanje papirnate lutke imenom Bjesomar koja treba kružiti od učenika do učenika sa sljedećim zadatkom: „svatko kroz usta lutke izgovara riječi koje govori kad je ljut/ljuta, bijesan/bijesna. (Mrzim te! Budalo!) Svatko uzima papir i na njega napiše riječ koja je ružna, pomisli je ili u samoći kaže u bijesu... Papire neka unište – bijesni su – trgaju ga na komadiće ili gnječe u lopticu, gaze je.“⁵⁴ Iako ovakav oblik aktivnosti možda i ima neku didaktičku svrhu, s obzirom na zadani cilj nastavnog sata, možemo se s pravom pitati zar se pozitivna slika o vlastitom ja i prihvaćanju vlastitog identiteta (temeljni cilj ove nastavne jedinice!) gradi na primjerima agresivnog ponašanja i oslobađanja nakupljenih frustracija te prebacivanja krivnje na drugoga ma tko ili što to bilo? Ako još ovomu dodamo da su ovom temom i aktivnošću planirane određene vještine – vještina komunikacije i razvijanje osjećaja tolerancije, razloga za opravdanost ovakvog didaktičko-metodičkog oblikovanja teme zasigurno je vrlo malo.

Tema pod nazivom „Obitelj i dijete – Rasti kao dječak ili rasti kao djevojčica“ donosi detaljniju analizu spolnih i rodnih razlika i stereotipa s temeljnim ciljem podizanja rodne ravnopravnosti. Ono što ovdje posebno upada u oči jest prebacivanje krivnje na obitelj kao mjesta usvajanja rodnih uloga i izvora stvaranja rodnih stereotipa koje treba prepoznati i protiv čega se treba boriti. Tako ćemo u tematskoj jedinici pod nazivom „Suradnja, tolerancija i prihvaćanje – Stereotipi i spolna diskriminacija. Postoji li jači ili slabiji spol?“ nakon održane diskusije pronaći zaključnu misao koja glasi: „Htjeli priznati ili ne roditelji potiču djecu na ponašanje koje se smatra tipičnim za spol.“⁵⁵ Nakon kraćeg izlaganja o rodnom identitetu, razliko-

52 AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Građanski odgoj i obrazovanje. Modul odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova. Priručnik za učiteljice i učitelje razredne nastave*, 16.

53 *Isto*.

54 *Isto*.

55 *Isto*, 32.

vanju spola i roda (faza obrade teme u nastavnom procesu), učitelj/ica treba postaviti učenicima tematsko pitanje koje glasi: „Griješe li roditelji?“ Učenici potom dobivaju zadatak (rade u parovima) da navedu tri primjera što bi trebalo mijenjati u ponašanju roditelja tijekom odgajanja muške i ženske djece. Ovdje uočavamo apsolutni obrat u poimanju odgojnih uloga i autoriteta u obitelji. Na ovom i sličnim primjerima (jer ovo nije usamljeni slučaj!) možemo vidjeti do kojih granica ide apsurdnost ideje obrata odgojnih subjekata i uloga u obitelji.

Radionica za djecu i roditelje pod nazivom „Obitelj i dijete – Mame i tate – Žensko-muški svijet“ ima za cilj razlikovanje temeljnih pojmova: spol, rod, rodne uloge, rodni stereotipi, postizanje rodne ravnopravnosti⁵⁶ te formiranje stavova uvažavanja i prihvaćanja spolnih razlika bez stereotipa, kao i kritičkog mišljenja i prosuđivanja društvenih pojava. Tako u radionici za roditelje na temu „Kako odgajamo dječake, a kako djevojčice“ poseban naglasak stavlja se na razlikovanje roda i spola te spolnih/rodnih stereotipa, a primjeri kojima se određene teze potkrjepljuju uglavnom se temelje na feminističkom isticanju ugnjetavanog položaja žena u društvu kroz povijest (navode se podatci kako žene obavljaju 67% svjetskog rada, a ipak zarađuju samo 10% svjetskog dohotka; kako je od 224 različite kulture/društva samo 5 kultura u kojima muškarci kuhaju i 36 kultura u kojima žene obavljaju sve poslove gradnje kuća i naselja; kako i djevojčice u pubertetu mijenjanju glas, ali nastoje zadržati više tonove jer se to u mnogim kulturama smatra ženstvenim, itd.). Posebna se pozornost također obraća potrebi statistički jednake zastupljenosti dječaka i djevojčica (muškaraca i žena) u raspodjeli dužnosti,⁵⁷ što

⁵⁶ Isto, 23.

⁵⁷ Godine 1995. na IV. Svjetskom kongresu žena u Pekingu stvoreni su temelji za uvođenje novog pojma „gender-perspektive“ koja dokida naravnu istovjetnost spola i roda. Ta je pekinška konstrukcija 1995. godine bila usvojena od Ujedinjenih naroda, a godinu dana kasnije i od zemalja EU (već 2007. godine EU je u svojim zakonima predvidjela mjere za borbu protiv tzv. spolnih stereotipa!). Godine 2006. uvodi se još jedan pojam „gender-equality“ (rodna jednakost). Tako je postupno gender ideologija postala krunom nove svjetske etike. Temeljne misli gender-ideologije dolaze iz marksističke utopije o besklasnom društvu, društvu koje je oslobođeno „klase spola.“ Pojam „jednakosti“ u gender-ideologiji (uzimajući u obzir marksističko poimanje da biti različit znači biti nejednak, a nejednakost označava nepravdu) odnosi se na jednaku statističku zastupljenost muškaraca i žena na svim područjima života i rada. O gender ideologiji više vidi u: Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti. Izazovi i opasnosti gender ideologije*, Verbum, Split, 2010.

zagovaraju i autori preporučene literature o temi rodni stereotipa i ravnopravnosti spolova čiji su izdavači Centar za ženske studije i Ženska soba – centar za seksualna prava.⁵⁸

Na tim i sličnim temeljima počiva ideologija rodne perspektive koja upravo u statističkoj razlici između muškaraca i žena vidi uzrok svakog oblika nepravdi i ugnjetavanja. Da bi se nadišle te razlike, potrebno je uspostaviti apsolutnu jednakost između muškaraca i žena. U rodnoj perspektivi analogno stoji da spolna razlika između muškarca i žene više nema nikakvo značenje, a budući da ‘biološka stvarnost’ ne može biti posve uklonjena, proglašava se nevažnom i beznačajnom. Dakle, u definiciji rodne jednakosti nije riječ o jednakim pravima, jednakim šansama i jednakom dostojanstvu, nego uvijek o potrebi ‘statističke jednakosti.’

3.4. Razvoj identiteta i interkulturalnosti – temelj demokratske političke kulture ili redefiniranja povijesnog naslijeđa?

Kurikulum GOO-a u modulu razvoja identiteta i interkulturalnosti⁵⁹ stavlja poseban naglasak na međukulturni dijalog temeljen na postignućima Vijeća Europe u prethodnih pet desetljeća,⁶⁰ kao i na izgradnju vlastitog identiteta u multikulturalnom okruženju. Pri tome se ističe da svaki pojedinac ima pravo obogatiti vlastiti identi-

58 Vidi u: AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Gradanski odgoj i obrazovanje. Modul odgoja i obrazovanja za promicanje ravnopravnosti spolova. Priručnik za učiteljice i učitelje razredne nastave*, 52.

59 Pojmovi interkulturalnost i multikulturalnost nemaju isto značenje. Multikulturalnost označava da na istom području postoji više različitih kultura, dok pojam interkulturalnost naglašava postojanost odnosa među kulturama i neophodnost međusobne interakcije. Ako je neko društvo multikulturalno to još ne znači da je i interkulturalno. Da bi multikulturalno društvo bilo i interkulturalno trebao bi postojati i dinamički suodnos između kultura koje se nalaze na tom području. Interkulturalnost označava mogućnost uspoređivanja različitih mišljenja, ideja i kultura na jednom prostoru. Ona potiče članove društva na razmišljanje o međusobnim psiho-spoznajnim, etničkim, kulturnim i religioznim razlikama i omogućava da se u konkretnim prilikama dođe do suočavanja, komunikacije, međusobnog upoznavanja i vrednovanja, razmjene vrijednosti i modela života te društveno-etičkog poštovanja. Više vidi u: Marino NINČEVIĆ, *Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište*, u: *Nova prisutnost*, 7 (2009.), 1, 59-84.; Saša PUZIĆ, *Interkulturalno obrazovanje u europskom kontekstu: analiza kurikuluma odabranih europskih*, u: *Metodika*, 15 (2007.), 2, 373-389.

60 Europska konvencija o ljudskim pravima (1950.), Europska kulturna konvencija (1954.), Europska socijalna povelja (1961. i revidirana 1996.), Deklaracija o jednakosti žena i muškaraca (1988.), Deklaracija iz Opatije (2003.), Deklaracija iz Atene (2003.), Farska deklaracija o strategiji Vijeća Europe o razvoju međukulturnog dijaloga (2005.) i druge.

tet integriranjem različitih kulturnih pripadnosti te da nitko ne treba biti zatočen u jednoj skupini, zajednici, sustavu mišljenja ili pogledu na svijet, već treba biti slobodan da se odrekne prošlih pripadnosti i prihvati nova ukoliko su ona u skladu s općim vrijednostima ljudskih prava, demokracije i vladavine prava. Svakako da škola sa sviješću o ljudskim pravima i dužnostima te građanskim vrijednostima ima za cilj poticati i razvijati etički odgovorno i komunikacijski otvoreno građanstvo, no možemo se s pravom upitati je li uistinu moguće sačuvati jedinstvenost, posebnost identiteta u mnogovrsnosti kultura zagovaranjem ideje okretanja leđa povijesnom, religioznom, kulturnom i svakom drugom obliku naslijeđa i prihvaćanjem novi(ji)h ideoloških strujanja u društvu?

Kada je riječ o općim vrijednostima ljudskih prava u kontekstu razvoja identiteta nameće se i pitanje razvoja identiteta vjernika kao člana društva i ostvarenja njegova prava sukladno čl. 9 Europske konvencije o ljudskim pravima koja pojedincu daje slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, ali ga istovremeno i ograničava. Naime, jedno od spornih pitanja je pitanje izražavanja vjerskih obilježja na javnom mjestu, napose u odgojno-obrazovnim institucijama, u svezi kojega Europski sud za ljudska prava nije zauzeo decidan stav, već je dao državama mogućnost da same 'ocijene' ovo pitanje.⁶¹ A upravo je sloboda izražavanja⁶² koju jamči čl. 10 Europske konvencije *conditio sine qua non* sudjelovanja u međukulturalnom dijalogu. Uzmimo još jedan primjer. Karikature Muhameda, posljednjeg islamskog proroka, objavljene prije nekoliko godina u danskom časopisu *Jyllandsposten* jasno su pokazale da je danas sloboda mišljenja i izražavanja od globalnog značenja, ali i da se njome otvaraju mnogobrojna društveno-politička pitanja. Naime, Organizacija za islamsku suradnju (OIC), kojoj pripada 57 muslimanskih zemalja, zbog tih je istih karikatura donijela rezoluciju koju je 2007. godine prihvatilo Vijeće za ljudska prava UN-a u Ženevi. Prema nekima ova je rezolucija ozbiljno ugrozila opće pravo pojedinca da bez straha od

61 Vidi: *Kurtulmus v. Turkey*, br. 65500/01, presuda donesena 24. veljače 2006.; *Leyla Sahin v. Turkey*, presuda od 10. studenog 2005. (Veliko vijeće); *Dahlab v. Switzerland*, presuda donesena 15. veljače 2001.

62 Valja naglasiti razliku između slobode mišljenja, koje je apsolutno građansko pravo, i slobode izražavanja koje je političko pravo i koje može biti podvrgnuto određenim ograničenjima.

progona stvara vlastito vjersko uvjerenje jer se ovom konvencijom ne zaštićuju individualne slobode i prava svih osoba nego pravo jedne religiozne skupine da ne bude vrijeđana.

3.3.1. Uloga obitelji u promicanju razvoja identiteta i interkulturalnosti

U kontekstu govora o interkulturalnosti, *Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“* (temeljnem izvoru učenja i poučavanja o ovom modulu) vrlo oskudno govori o ulozi obitelji u pripremi djece i mladih za kulturno raznoliko društvo, tek samo da roditelji kao uzori svojoj djeci trebaju sudjelovati u promjeni njihova mentaliteta i stavova,⁶³ što samo potvrđuje činjenicu da novi izazovi suvremenog društva mijenjaju i odgojne subjekte u društvu pa tako primarnu ulogu u odgoju djece i mladih umjesto obitelji preuzimaju država i njezine institucije.

3.5. Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja i kurikulum zdravstvenog odgoja – dva predmeta, jedna ideologija

Već su prethodno iznesene neke naznake o tematskim i idejnim poveznicama ova dva eksperimentalna programa u hrvatskom obrazovnom sustavu. Iako su oba uvedena u školski sustav od istih zakonskih tijela – Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH i Agencije za odgoj i obrazovanje – hrvatska obrazovna politika nije slijedila iste zakonske kriterije pri njihovom uvođenju, čime se našla u poziciji dvostrukih mjerila. Dok je s jedne strane pri uvođenju programa zdravstvenog odgoja zaobišla zakonski put i uobičajenu zakonsku proceduru koja je utemeljena na mnogobrojnim nacionalnim dokumentima i međunarodnim pravnim aktima, s druge se strane pri uvođenju građanskog odgoja i obrazovanja izričito pozivala na te iste i slične dokumente i akte kao konstitutivne i obvezujuće zbog kojih je bilo prijeko potrebno uvesti ovaj predmet u školski sustav.

Oba eksperimentalna programa predstavljena su kao gotov društveni proizvod od nacionalnog i međunarodnog značenja koji,

⁶³ AGENCIJA ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE, *Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“*, Zagreb, 2011., 48.

bez obzira na veću ili manju transparentnost u javnosti, traže od svojih potencijalnih ‘konzumenata’ objeručke prihvaćanje i ‘konzumaciju.’ Naime, i u ovom su se primjeru mjerodavna zakonska tijela našla u situaciji dvostrukih mjerila jer su oba programa predstavljena kao sadržaji koji već godinama (i desetljećima) egzistiraju u europskoj i svjetskoj pedagoškoj praksi, a koji su sada, slijedom i zahvaljujući rezultatima provedenih nacionalnih istraživanja, dobili i službenu potvrdu za inkorporaciju u hrvatski školski sustav kao lijek protiv kroničnog nedostatka potrebnih znanja, vještina, nadarenosti i stavova, jednom riječju temeljnih kompetencija u djece i mladih za život u društvu 21. stoljeća, bez obzira na nuspojave toga odgojno-obrazovnog lijeka u onih koji će ga konzumirati (djeca i mladi) ili se s njime susresti (roditelji i ostali odgojni subjekti). Kada ti isti direktni ili indirektni ‘potencijalni konzumenti’ javno očituju svoje negodovanje ili neslaganje s pojedinim sastojcima ‘lijeka’ i traže ‘drugo stručno mišljenje,’ jer na europskom i svjetskom obrazovnom tržištu postoje i drugi ‘lijekovi’ s istim ili sličnim ishodom, tada se ti isti programi (‘lijekovi’) autoritativno predstavljaju kao jedino moguće rješenje, a mjerodavna vlast kao jedini odgojni autoritet. Zato u kurikulumu zdravstvenog odgoja jedva naziremo važnost i ulogu roditelja u procesu ‘zdravstvene’ edukacije djece i mladih, a u kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja tek poneku intervenciju u nekim područjima koja imaju za cilj pre/oblikovanje svijesti učenika o vlastitom identitetu.

Iako oba programa imaju svoje sadržajne različitosti i specifičan pedagoški instrumentarij za realizaciju sadržaja, zajednički im je proklamirani ishod – osposobiti učenika za kompetentno djelovanje u različitim područjima života. No, temeljna karika u tom lancu osposobljavanja za cjeloživotno učenje i kompetentno djelovanje učenika je pitanje njegova identiteta, njega kao osobe i u konačnici shvaćanja života i svijeta u kojemu se ta ista osoba razvija i djeluje. Drugim riječima, oba programa u svojim filozofsko-antropološkim postavkama zastupaju ideju rodne ideologije koja se pod većom ili manjom krinkom provlači kroz ideju o ravnopravnosti spolova. I u ovom su slučaju mjerodavne vlasti u situaciji dvostrukih mjerila. S

jedne strane pokazuju izrazitu antidiskriminirajuću osjetljivost za određene društvene skupine koje se trajno osjećaju ugroženima od drugih u društvu kada su u pitanju njihova seksualna i reproduktivna prava i o kojima (zbog kojih!) se u ovim programima vodila posebna briga do te mjere da je i sav pedagoški instrumentarij (popratni nastavni materijali, udžbenici, priručnici, preporučena literatura, itd.) bio posebno testiran na tzv. rodnu osjetljivost,⁶⁴ dok istovremeno s druge strane populacijsku većinu koja promiče dostojanstvo ljudske osobe, jednakopravnu ulogu svih članova društva, koja jasno razlikuje muški od ženskog spola/roda na način kako je to Stvoritelj načinio od postanka svijeta, a ljudski rod kroz ta ista stoljeća to i znanstveno potkrijepio, sada diskriminira i pokušava ovakvim sadržajnim programima o tzv. ravnopravnosti spolova učiniti nazadnima, homofobnima, onima koji nisu spremni aktivno doprinijeti boljitku društva u 21. stoljeću. S čijim pravom i na osnovu kojih pravnih akata?

4. Kurikulum građanskog odgoja i/ili obrazovanja u Europi

4.1. Potreba uvođenja školskog programa s ciljem promicanja demokratske političke kulture

Činjenica je da je Republika Hrvatska jedna od rijetkih europskih zemalja u kojoj građanski odgoj i obrazovanje nije na sustavan način institucionaliziran u osnovnim i srednjim školama. Iako je Hrvatska početkom 1990-ih prihvatila demokraciju kao načelo organizacije svoga političkog sustava, prema mnogima sam taj čin nije bio dovoljan da bi se ujedno razvila i potrebna demokratska politička kultura. Zemlje koje su u zadnjih dva desetljeća postigle sustav demokracije, suočene s potrebom ubrzanog razvoja takve kulture, bile su prisiljene tražiti sredstva koja im mogu poslužiti kao zamjena za

64 Više vidi u: Branislava BARANOVIĆ - Karin DOOLAN - Ivana JUGOVIĆ, Jesu li čitanke književnosti za osnovnoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj rodno osjetljive?, u: *Sociologija i prostor*, 48 (2010.), 187, 349-374. To je ujedno jedan od izvora preporučene literature za Zdravstveni odgoj u školi i za Građanski odgoj i obrazovanje u školi.

vrijeme. Stoga je značajan broj europskih zemalja upravo u GOO-u vidio sredstvo poticanja razvoja demokratske političke kulture.⁶⁵

Već je prethodno navedeno da su društvene i građanske kompetencije ubrojene među osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, pa je samim time i potreba za provođenjem nekog oblika obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava glavni prioritet obrazovnih politika zemalja članica Europske unije. Tim više što je društvena i politička realnost pokazala da same formalne odredbe, kao i formalno prihvaćanje demokratskih institucija nije dovoljno da bi demokracija uistinu zaživjela i u praksi, već je nužno i postojanje demokratske političke kulture koja mora podržavati demokratski sustav. U tom smislu kao odgovor na problem rastuće političke apatije i nezainteresiranosti građana u etabliranim demokracijama s jedne, i potrebe izgradnje demokratske političke kulture u novodemokratiziranim zemljama s druge strane, javila se potreba za uvođenjem novog programa/kurikuluma s naglašenim građanskim i političkim kompetencijama.⁶⁶

4.2. Strukturne i funkcionalne dimenzije europskih Kurikuluma

Valja naglasiti da je hrvatski kurikulum GOO-a u velikoj mjeri sličan kurikulumima drugih europskih zemalja po pitanju funkcionalnih dimenzija građanske kompetencije i modela provođenja, no glavna je razlika vidljiva u segmentu strukturnih dimenzija, pa tako u većini drugih europskih zemalja GOO primarno obuhvaća političku i ljudsko-pravnu dimenziju, dok se druge dimenzije, koje su prisutne u nacionalnom kurikulumu, obrađuju kroz neke druge školske predmete. To znači da je aktualni kurikulum GOO-a koji je kod nas u eksperimentalnoj provedbi iznimno široko zahvatio sadržaje, čak i one koji su već obuhvaćeni postojećim programima.⁶⁷ S obzirom da

65 Više vidi u: Berto ŠALAJ, *Eksperimentalna provedba građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama: početak ozbiljnog rada na stvaranju demokratske političke kulture ili smokvin list ministarstva?*, objavljeno na: www.cpi.hr.

66 Institucionaliziranje političkog obrazovanja u školski sustav za većinu europskih zemalja odvijalo se nakon Drugog svjetskog rata, za novodemokratizirane države tijekom posljednjih desetak godina, a za SAD tijekom čitavog 20. stoljeća. Više vidi u: Berto ŠALAJ, *Modeli političkog obrazovanja u školskim sustavima europskih država*, u: *Politička misao*, 3 (2002.), 127.-144.

67 Nacionalne koncepcije građanskog odgoja razlikuju se i prema činjenici minimalističkog ili maksimalističkog razumijevanja građanskog odgoja. Tako se minimalističko razumijevanje usredoto-

je zanimanje za građanske kompetencije u školskom sustavu posljedica rasta raznolikosti prouzročenih domaćim multikulturalizmom, napose u zapadnoeuropskim zemljama, analiza kurikuluma u osnovnom obrazovanju u mnogim je europskim zemljama već pokazala da su ciljevi u službenim dokumentima formulirani 'previsoko,' tj. da su preoptimistični ili idealistički (to je tim jasnije ako se uzme u obzir postojeći nesrazmjer nacionalne politike i realne prakse), što je slučaj i kod nas. Neujednačenost je također vidljiva i u samom nazivlju, npr. u Mađarskoj se zove Povijest i građanski život, u Engleskoj i Španjolskoj Građansko obrazovanje, u Sloveniji Građanska kultura, a u osmogodišnjim školama Građanski odgoj i etika.

Činjenica je da svijest o Europskoj uniji kao o velikoj obitelji multietničkih i multikulturnih društava te svjedočanstvo o rastućoj raznolikosti u svakoj njezinoj članici stavlja pred program građanskog odgoja i/ili obrazovanja u europskim zemljama sve veće zahtjeve i očekivanja. Zbog sve izraženije opće pojave zabrinutosti oko održivosti demokracije zbog opadanja angažiranosti građana, političke učinkovitosti i sposobnosti građana u samoorganiziranju (primjer SAD-a), opadanja povjerenja građana u demokratske institucije, smanjenja utjecaja različitih društvenih institucija na društveno-politička događanja, krize okoliša, međunacionalnih i međuetničkih netrpeljivosti, masovnih migracija i porasta pluralnih društava, porasta nasilja, itd., od škole se kao najučinkovitije i društveno 'najpodložnije' odgojno-obrazovne ustanove sve više očekuje nadilaženje tradicionalnih ciljeva i zadaća i ispunjenje nekih novih, npr. demokratska socijalizacija,⁶⁸ nadmašivanje političkog i socijalnog deficita⁶⁹ i sl., što se preslikava i na našem domaćem odgojno-obrazovnom terenu.

čuje na osnovne informacije o ustavu, zakonima, političkom sistemu i neposredno odgaja samo najvažnije građanske vrline, dok se maksimalistička koncepcija usredotočuje na razvoj kritičkog i nezavisnog mišljenja, problematizira uvjerenja, radikalno postavlja pitanja o društvenoj supstanci i zajedničkom temelju društva i istodobno razvija 'javne vrline' kao što su zauzimanje za rješavanje problema globalnog društva, sudjelovanje pri traženju odgovora na načelna pitanja, itd. U našem slučaju radi se o maksimalističkom razumijevanju građanskog odgoja. Više o ovoj temi vidi u: Eva KLEMENČIĆ, *Što znači edukacija za demokraciju u suvremenoj školi?*, 3.

68 Više vidi u: Vjeran KATUNARIĆ, Državlanski odgoj u europskim zemljama, u: *Metodika*, 18 (2009.), 1, 40.

69 Više vidi u: Eva KLEMENČIĆ, Građanski odgoj u europskim državama: aspekt edukacije za demokraciju, u: *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 3 (2007.), 283-295.

Zaključak

Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Hrvatskoj temeljni je cilj odgoja i obrazovanja odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za život u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva.⁷⁰ Donošenjem Nacionalnog obrazovnog kurikula Ministarstvo je poseban naglasak stavilo na stjecanje i razvoj socijalnih i građanskih kompetencija učenika kao primarnih za cjeloživotno obrazovanje koje je definirala Europska Unija.

Iako kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj trenutno ima status eksperimentalnog obrazovnog programa koji se u nekoliko odabranih osnovnih i srednjih škola provodi uglavnom kao međupredmetna tema, tendencija je resornog ministarstva da se od školske godine 2014./2015. on uvede u sve državne škole kao obvezan programski sadržaj. S obzirom da niti jedan predmetni kurikulum ne može biti vrijednosno neutralan, tako ne mogu biti niti kurikulumi koji su trenutno u eksperimentalnoj provedbi, a to su zdravstveni odgoj te građanski odgoj i obrazovanje. Nije moguće stvoriti ideal aktivnog građanstva, a da u njemu ne bude izražena vizija društva za koju oni koji stvaraju program vjeruju ili je žele nametnuti kao najbolje moguće rješenje za sve članove društva.⁷¹

Dok se za kurikulum zdravstvenog odgoja izričito tvrdi u javnosti da je vrijednosno neutralan jer je informativnog (tehnicističkog) karaktera (naizgled pruža samo 'gole' informacije o očuvanju čovjekova psihofizičkog zdravlja), o kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja s etičkog stajališta još se uvijek dosta šuti ili se, pak, govori ali se prešućuje ono sržno, no ne iz razloga što se o tom pitanju nema što reći nego jer njegova filozofsko-antropološka podloga ni u čemu ne odudara od one na kojoj je rađen kurikulum zdravstvenog odgoja u školi. Naime, oba nacionalna kurikuluma zapravo su svojevrsne inačice već postojećih kurikuluma u Europi i svijetu;

70 Više vidi u: *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10.

71 Više vidi u: Berto ŠALAJ, *Modeli političkog obrazovanja u školskim sustavima europskih država*.

inačice koje trebaju redefinirati društvo na način prikrivenog redefiniranja čovjeka. Ako je glava najvažniji organ ljudskog tijela jer je nezamjenjiv i najsloženiji dio cjeline, onda je zasigurno i nacionalna obrazovna politika glava, odnosno ‘mozak operacije’ općepolitičkog djelovanja jednoga društva jer posjeduje ogromnu moć i snagu kojom može razviti, izliječiti, obogatiti društvo, ali ga isto tako i oslabiti, osakatiti i dovesti do njegova izumiranja. Vrsan poznavatelj antičke filozofije Miloš Đurić napisao je sljedeće: „Odgajanje građana predstavlja najkrupniji zadatak što ga država uopće može imati i najvažnije sredstvo za održavanje cijelog državnog poretka. Odgajanjem građani stječu ne samo političku sposobnost za sudjelovanje u državnoj upravi nego i spremnost da se pokoravaju vlastima.“⁷²

Većina sadržaja aktualnog kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja u školi zasigurno ima svoju opravdanu pedagošku i drugu vrijednost, napose ona modularna područja koja se tiču osnove demokracije, razvoja zdravog poduzetništva, socijalne solidarnosti i istraživanja humanitarnog prava, upoznavanja i poticanja volontarizata, suzbijanja negativnih pojava korupcije, trgovanja ljudima te zaštite prava potrošača, ali ona su velikim dijelom već implementirana u već postojeće predmetne kurikulume. Polazeći od te činjenice, još uvijek ostaje otvoreno pitanje odakle potreba da se unatoč već postojećim programskim sadržajima uvodi još jedan novi program i što se njime uistinu želi postići? Odgovor na ovo pitanje mogu dati samo oni koji su njegovi idejni začetnici i u čijim je rukama glavni međunarodni kompas za usmjeravanje svih glavnih društvenih strujanja na globalnom planu, pa tako i na planu pojedinačnih nacionalnih obrazovnih politika, a oni su rekli svoje. Svoj su odgovor dali u ovom kurikulumu, a on daleko nadilazi ono što se uobičajeno naziva građanskim odgojem, jer teži za temeljitim preodgojem, štoviše, redefiniranjem čovjeka i dosadašnjih uloga kulture, tradicije, povijesti. I sve to nameću snagom državne politike.

72 Miloš ĐURIĆ, *Predgovor u 3. Aristotel: Politika*, Kultura, Beograd, 1960. Više vidi u: Milan POLIĆ, Vrijednosno i spoznajno u suvremenom odgoju, u: *Zbornik Odgoj i filozofija u suvremenom društvu*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2006., 6.

No, legitimno je ne samo pravo, nego i dužnost svakog pojedinca na izbor i na to da ideologiji obmana i „kulturi smrti,⁷³ koja se poput opojnog dima iz Aladinove čudesne svjetiljke počela uvlačiti u sve pore globalnog i ovog našeg društva kroz njezine najvažnije resore, odlučno kaže svoj NE. Ne onomu što je protivno naravi stvari i Božjem iskonskom naumu.

73 *Kultura života* je filozofsko-teološki pojam koji označava zauzimanje za poštivanje i zaštitu života. Papa Ivan Pavao II. prvi put je izgovorio pojam na svom putovanju u SAD 1993. godine. A u svojoj enciklici *Evangelium Vitae* iz 1995. navodi i pojam „kulture smrti.“ Više vidi u: IVAN PAVAO II., *Evangelium Vitae – Evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 103, Zagreb, 1995., br. 26-27.

CIVIC EDUCATION AND TRAINING IN SCHOOL A NEED OR A CONDITION?

Summary

During the school year 2012-2013 two experimental programs were introduced by the Croatian Ministry of education, science and sports into the Croatian educational system. One program is the Health education, introduced in all elementary and high schools in Croatia. The other one, in some chosen elementary and high schools, is the program of Civic education and training. Since both curricula will be in an experimental phase during the next two years, the author of the article analyses the curriculum of the Civic education starting from structural dimensions, relating to the anthropological foundations of the modules in respect to the issues of sex (gender) equality and of the development of identity and interculturality.

The civic education, as conceived by the contemporary theory of education, is subject to several controversies, foremost within political theory, sociology and philosophy of education. Therefore, the author questions chosen pedagogical and anthropological issues, contextualizing the answer in the proposed outcomes of the curriculum. No curriculum is neutral from the standpoint of value system, hence the curriculum of civil training and education is not neutral too. Therefore, the author rightfully presents the arguments revealing the ideologies hidden behind this curriculum.

Key words: human rights, civil democracy, civil competence, outcome, identity, interculturality, gender ideology.